

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

— 2-2024 —

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

UDK:

SHOH NAQSHBANDNI TAVSIFLOVCHI YaNGI MANBA

НОВЫЙ ИСТОЧНИК ОПИСАНИЯ ШАХ НАКШБАНДА

NEW SOURCE OF DESCRIPTION OF SHAH NAQSHBAND

Navro'zova Gulchehra Nigmatovna

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti "Ijtimoiy fanlar" kafedrası professori, falsafa fanlari doktori

Annotatsiya

Maqolada Naqshbandiya ta'limotining asoschisi Bahouddin Naqshband haqida hozirgacha imiy jamoatchilikga ma'lum bo'lmagan "Ruboiyoti Xoja Naqshband" asarida keltirilgan ma'lumotlar falsafiy tahlil etilgan.

Аннотация

В статье философски анализируется описание о основоположнике учения Накшбандия Бахоуддина Накшбанд, на основе данных нового источника "Рубоёти Хожа Накшбанд", который не известны научной публике.

Abstract

The philosophical article analyzes the description of the founder of the teachings of Naqshbandiy Bahouddin Naqshband, based on data from a new source "Ruboiyoti Xoja Naqshband" who is not known to the scientific public.

Kalit so'zlar: Bahouddin Naqshband, Naqshbandiya, ta'limot, tariqat, bandalik, xizmat, betakror, baraka.

Ключевые слова: Бахоуддин Накшбанд, Накшбандия, учение, тарикат, бандалик, служение, уникальное, благословение.

Key words: Bahaiddin Naqshband, Naqshbandiya, teaching, tariqa, bandalik, service, unique, blessing.

KIRISH

Yangi O'zbekistonda Uchinchi Renessans poydevorini qurish uchun yoshlarni ma'nan yetuk qilib tarbiyalash dolzarb masaladir. Yoshlarni ma'naviy-ma'rifiy dunyoqarashini yuksaltirishda tariximizdagi buyuk insonlar hayot yo'li va ma'naviy merosi bebaho xazinadir. Ana shunday ulug' insonlardan biri jahonshumul Naqshbandiya tariqati va ta'limotini asoslagan Bahouddin Naqshbanddir. U kishi haqida "Ruboiyoti Xoja Naqshband" asarida yangi ma'lumotlar borligini aniqladik.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Bahouddin Naqshbandni tavsif etgan asosiy manbalar "Manoqib"[22], "Maqomot" [4], shogirdlari Muhammad Porso[21:93-156] va Ya'qubi CHarxiy[24] yozgan risolalardir. Abdurahmon Jomiy[2,3:26-27] va Alisher Navoiylar[5:261-265,6:82-85] ham nazmiy, ham nasriy asarlarida Bahouddin Naqshbandni go'zal ravishda tavsiflaganlar. Bahouddin Naqshbandga doir manbalarni to'plab, u kishiga berilgan tavsiflarni jamlab, sharhlab nashr etdik[9,10]. Bahouddin Naqshbandning ruboiylari jamlangan[8], 1997 yilda nashr etilgan "Ruboiyoti Xoja Naqshband" [1] asarida biz SHoh Naqshbandga berilgan yangicha tavsiflarni topib, ularni falsafiy tahlil etdik. Manbada Bahoudin Naqshbandning 137 ruboiysini Muhammad SodiQ Qusuriy jamlab, urdu tilida sharh etgan. Biz manbadagi tavsiflarni tushunish, anglash, sharhlash va tushuntirishda germe nevtik uslubdan foydalandik.

MUHOKAMA

Muhammad SodiQ Qusuriy tomonidan jamlab sharhlangan "Ruboiyoti Xoja Naqshband" asarining "Muqaddima"sida Naqshbandiya ta'limotining asoschisi Muhammad ibn Muhammad al-Buxoriy (1318-1389) haqida "Hazrat SHoh Naqshband (r.a.)" nomi bilan maxsus band kiritilgan. "Muqaddima" da muallif Bahouddin Naqshbandni shariat mulkining sultoni Alisher Navoiy kabi SHoh Naqshband deb ulug'lagan[16]. "Muqaddima"da Bahouddin Naqshband haqida quyidagi ma'lumotlar berilgan: "Hazrat SHoh Naqshband o'z davrining peshvosi, dunyo shayxi bo'lgan (728 hijriy yilda tug'ilib, hijriy 791 yilda vafot etgan). Hijriy VIII asrning so'fiy tariqatida bo'lgan. U so'fiy

tariqatining asoschisi, zamonasining peshvosi, ilmi shayxi edi. Betakror shaxs edi. Uning fazlu marhamati bilan butun dunyo baraka topardi"[1:12]. Darhaqiqat, Bahouddin Naqshband Buxoroyi sharifda mavjud bo'lgan Xojagon tariqatida edi. U 1370 yil ustoz Hazrat Amir Kulol vafotidan keyin yangi Naqshbandiya tariqati va ta'limotiga asos soldi. [7,11-15]. Manbada uni ilmi shayx deb, to'g'ri ta'kidlangan[17,23]. Bu haqida uning shogirdi Ya'qubi CHarxiyning "Risolai unsiya" [24] va "Rashahot" [23] asarida ma'lumotlar bor. Manbadagi "Uning fazlu marhamati bilan butun dunyo baraka topardi" degan g'oya Bahouddin tomonidan asoslangan Naqshbandiya ta'limotining halol mehnatga va luqmaga asoslanganidan dalolat beradi.

"Muqaddima"da "Hazrat SHoh Valiy qaysi hayot manbasidan zilol suv ichgan edilar?", degan savol qo'yilgan va quyidagi javoblar keltirilgan: "Payg'ambarimiz (s.a.v.)ning sahobalaridan keyin tarixga muqaddas ummatning ba'zi nomlari kirgan. Ular hozirgi oqayotgan daryoning oqimini o'zgartirdi va tarixni uning izidan ergashtirdi. Ulug' yo'lboshchimiz Hazrati Sayyid Muhammad Bahouddin SHoh Naqshband ham shunday insonlardan bo'lgan. Bunga Qasri Orifon devorlari, u yerdagi daraxtlar, butalar Buxoro va Samarqand viloyatining chegaradosh viloyatlari ko'rganiga guvohdir" [17,23]. Ulug' alloma, buyuk tadqiqotchi va Rasululloh (s.a.v.)ning mahbubi Mavlono Abdurahmon Jomiy hazratlari bizni bu haqiqatga g'oyat ta'sirchan tarzda tortadi.

Asarning "Muqaddima"sida Bahouddin Naqshbandning banda sifatida Olloh oldidagi vazifalari haqida bayon etilgan. "Hazratning vazifasi" bandida quyidagi ma'lumotlar keltirilgan: "Avliyolar ummatining o'ziga xos jihati shundaki, ular Muhammad (s.a.v.) ta'limotlarini amalda qo'llaydilar. Ular sevgi tarafdorlaridir, lekin o'z sevgilariga da'vat qilmaydilar, ular pokiza, xushbo'y va halollikka da'vat qiladilar. Cevgan odam doimo o'z mahbubini istaklarini ado etishga intiladi" [1:12]. Bahouddin Naqshbandga ham bu fazilatlar xos edi. SHuning uchun ham xalq u kishini e'zozlab, Bahouddin, SHoh Naqshband, Xojai Buzurg, Balogardon va Namaki mashoyix nomlari bilan e'tirof etgan.

Qur'oni Karimda bu haqida shunday ta'rif berilgan: "Ayting: "Sizlar Allohni sevasizlar va Unga itoat qilasizlar, U ham sizni sevadi" (Oli Imron: 31). Demak, mahbubning muhabbati insonni Yaratganning mahbubi qiladi. SHunga o'xshash narsa sodir bo'lmoqda. Alloh Taolo aytadi: "Qaysidir bandani yaxshi ko'rsam, men uning qulog'iga aylanaman, u orqali tinglaydi, Men uning nigohiga aylanaman, ular yordamida ko'radi, qo'llariga aylanaman, ular yordamida ushlaydi, oyoqlar ato etaman ular yordamida harakatlanadi. Agar u mendan so'rasa, men berishim kerak. Agar u mendan boshpana so'rasa, men unga albatta boshpana beraman". (Buxoriy rivoyati)

Asarda Bahouddin Naqshband yozgan 137 ruboiy haqida ma'lumot berilgan va ularga urdu tilida Muhammad Sodiq Qusuriy tomonidan sharhlar yozilgan. Bu asarni "Muqaddima"sini yozgan Janob professor Sayyid Muhammad Zokir Husayyin SHoh CHishti Sialvi Mad Zilla (Ravalpindi) bu ruboiylarni uqib "Sayyid Xoja Naqshband va Hofiz SHeroziy" degan ma'lumotlarni yozgan. Unda quyidagi tavsiflarni bergan: "Hazrat Hofiz SHeroziy nafaqat fikrlari islom olami so'fiylari tomonidan sevilgan Eronning buyuk shoiri, balki o'zi ham ulug' avliyodir. Uning hikmatli so'zlari jamlangan. U shoir edi. Uning she'rlari tinglovchilarga ilqlik baxsh etib, qalblarni to'liqlantirib yuborardi. Agar Sayyid Muhammad Zokir Husayin SHoh sohib kasal bo'lmaganda So'fiy Oliy maqomning buyuk she'riyati haqida ko'p yozgan bo'lardi. Sevimli So'fiylarimizning aksariyati shoir edi: Attor, Rumi, Jomiy, Hofiz, Sanoiy, Sa'diy, Iqbol va boshqalar. Ular yaratgan asarlar she'riyatning durdonalaridir. Islom olami har bir davrda shunday buyuk so'fiy shoirlar bilan to'la bo'lgan. Va shunday davom yetadi" [1:12].

"Muqaddima"ni yozgan muallif "So'fiy - haqiqiy shoir", degan g'oyani ilgari suradi. "Biz chinakam she'riyat chin sevgining to'lib-toshgan kosalar borligiga ishonamiz. Haqiqiy sevgi So'fiyning qalbida bo'ladi. Ruh dunyosi juda keng, ulkan va chuqurdir". Bahouddin Naqshband ham bu asarda ham so'fiy, ham haqiqiy shoir sifatida tavsiflangan.

Bahouddin Naqshband o'z ruboiylari bilan insoniyat qalbiga kira oldi. "Sayyid SHoh Naqshband o'zining muqaddas burchini bandalarning qalbiga shunday singdirdiki, mo'minlarning qalbi Allohning maskaniga aylandi. Mo'minning qalbi Allohning maskanidir" [1:16].

Pokiston va Hindistonning qay yerida Naqshbandiya darg'alari bo'lsa, u yerdan Sayyid Siddiqiy Akbarning isi keladi. Sayyid Mujaddid Alf Soniy Quddus Sara Al-Nuroniyni mehrlari so'zlari topiladi. Hayot, o'lim, ularning kelishi va ketishi, ularning o'qishi va o'rgatishi Muhammad Mustafo (s.a.v.)ga bo'lgan muhabbatdir.

Avliyolar Sayyid Mustafo (s.a.v.)ning tashqi va ichki vakillaridir. Ularning hayoti, o'limi, kelishi va ketishi, o'qishi va o'rgatishi barchasi Mustafo (alayhissalom)ga bo'lgan muhabbatidir.

FALSAFA

“Sayyid Sodiq Akbardan tortib, zamondosh bo‘lgan buyuklarning so‘zlarini jamlashga harakat qildik. Ular qalblarning vakillari va qalblarning tarjimonlaridir. Ularning so‘zlari nafaqat yaxshi tasavvur, balki biz yaxshi tasavvur deb biladigan fikr va g‘oyalarning o‘lchovlari haqiqatdir. Bizning qalbimiz yetuk bo‘lganda, ularning fikrlari bizga haqiqat sifatida yashiringan holda keladi” [1:19].

Bahouddin Naqshband shariatining darajalari haqida asarda shunday ta’rif beriladi: “Hazrat majoziy qalbni juda tez haqiqat tomon buradi. Yaqin masofaning vakili bo‘lgan ishq majozii ularning ko‘z nuridan abadiy hayotni qabul qilib, haqiqat qiyofasini oladi. Bular doim bizni notekis vodiylardan olib chiqib, Tavhid gullari ochilgan joyga, haqiqatning yashil vodiylariga, Qur‘on nuri porlagan joyga olib boradi” [1:19].

Bahouddin Naqshbandning boshqa valiyalar kabi Insoniyatga haqiqiy xizmati - bu bandalarga Yaratganning mukofotidir. “Ular o‘zlari och bo‘lsalarda, ochlarni to‘ydiradilar, o‘zlari tashna bo‘lsalarda, tashnalarga shirin, muzdek suv olib keladilar. Ust-boshlarini yechib, kambag‘allarga kiydiradilar. Yig‘lab duo qiladilarki, toki odamlar kula olsin. Ular insonlarni ohirtda ma’rifatga chorlaydilar. Ya’ni, ularning mehr doirasi faqat foni hayot va qabr bilan chegaralanib qolmaydi, ular insonlar bag‘riga o‘zga hayot ne’matlarini, oxirat quvonchlarini ham soladilar” [1:19].

“Rasululloh (s.a.v.) izidan borgan kimsalarning mavqei qanday? Bu odamlar oddiy odamlarmi? Yo‘q!” deb asar mualliflari Bahouddin Naqshband va boshqa valiyalarga yuksak baho beradilar.

NATIJALAR

Naqshbandiya ta’limotiga ko‘ra, “Valiy qalbi ma’dani anvori jaloldir. Valiy yuzidagi nur va latofat valiy qalbidagi ana shu anvordandir. Ul nurning aksi valiyning siymosidan zohir bo‘lur va har kim uning yuziga nazar aylasa, ul kishi Haqq taoloni yod etar va uning zikriga mashg‘ul o‘lur” [22:76].

Muhammad Porso “Risolai qudsiya” asarida Bahouddin Naqshband haqida quyidagi tavsifni yozgan edi:

Gasht be kibru, riyoyu kina,
Nuri qudsiro ruxash oina.
On liqoi o‘ javobi har savol,
Mushkil az o‘ hal shavad be qilu qol[21:95].
Mazmuni:
Kibr, riyo, kinasiz bo‘ldi,
Yuzy qudsiy nur oinasidir.
Uning yuzi barcha savollarga javob,
So‘zsiz undan mushkul hal bo‘ladi.

Naqshbandiya ta’limotda valiyalarga munosib xususiyatlardan biri sifatida ularning suhbatiga musharraf shaxsning o‘zidagi bashariy istaklardan voz kechib, malakiy darajali sifatlarga ega bo‘lishi ham insho etilgan. Valiy suhbatiga musharraf shaxs o‘zidagi gil - tuproq va suvdan tuzilgan tana istaklaridan voz kechadi va yuksaladi, degan fikrni Hazrati Azizon ta’kid etganlar.

Hazrat Bahouddin Naqshband valiylikning uchta xususiyati bor deb, quyidagi fikrni bayon qiladi:

Se nishon buvad valiyo, ki naxust on bama’ni,
Ki chu ro’i o‘ bubini, dili tu bar o‘ garoyad.
Duvvum on, ki dar majolis, chun suxan kunat zi ma’ni,
Hamaro zi hastii xud b-hadis meraboyad.
Sevum, on buvat b-ma’ni vali axasi olam,
Ki zi hech uzvi o‘ro harakoti bad nayoyad[4:59].
Mazmuni:
Valiylikning uch belgisi bor, birinchisi u bama’nidir,
Uning yuzini ko‘rgan zahoting dilingni rom etadi,
Ikkinchisi, agar majlisda ma’ni haqida so‘zlasa,
Butun borlig‘i ila hammani o‘ziga maftun etadi.
Uchinchisi, valiy ma’no jihatidan olamdagi xos kishidir,

Uning biror uzvidan ham yomonlik kelmaydi.

Yuqoridagi she'rdagi keltirilgan valiylarga xos sifatlar Bahouddin Naqshbandda mavjud edi. Bahouddin Naqshbandning bu she'riy parchasi "Ruboiyoti Xoja Naqshband" [1:183] asarida ham keltirilgan. Bu manbada Bahouddin Naqshbandni betakror shaxs deb tug'ri ulug'lagannlar. Darhaqiqat SHoh Naqshband juda kamtarin[18] hamisha shukronalikda[19] va Olloh rizoligi[20] yo'lida mukammal harakat qiladigan ulug' inson bo'lgan.

XULOSA

Yuqoridagi manbada keltirilgan fikrlarni tahlili asosida quyidagi xulosaga kelish mumkin:

1. "Ruboiyoti Xoja Naqshband" asarida Bahouddin Naqshband Alisher Navoiy kabi SHoh Naqshband sifati bilan ulug'lanib tavsiflangan.

2. Manbada Bahouddin Naqshband ilmi, betakror komil inson ekanligi va u yaratgan tariqat, ta'limot hozirgacha baraka manbai ekanligi ta'kidlangan.

3. Ollohnin bandasi sifatida Bahouddin Naqshband o'z vazifasini halol ado etish uchun insoniyat qalbiga ruboiylari bilan ta'sir etib, ularni haqiqat tomon yetaklagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. رباعيات خواجه نقشبند مرتب و شارح محمد قصوری اردوبازار لاهور الدینیہ پبلیکیشنز ۱۹۹۸ ۱۸۴ صحیفه
2. Abdurahmon Jomiy. Nafahot ul-uns. Toshkent: Porseva, 1915 – 616 s.
3. Abdurahmon Jomiy. Tuhfatu-l-Ahror.- Lakhnav:Nuvil Kishur, 1908. - 112 s.
4. Abul Muhsin Muhammad Boqir ibn Muhammad Ali. Maqomoti Xoja Bahouddin Naqshband / Forsiydan tarjimon, so'z boshi, izoh va lug'at muallifi Mahmud Hasaniy. – Toshkent: O'zbekiston, 2019. – 335 b.
5. Alisher Navoiy. Nasoyim ul-muhabbat. Mukammal asarlar to'plami. 17-tom. Toshkent: "Fan", 2001. 520 b.
6. Alisher Navoiy. Hayratul abror/Xamsa to'la asarlar to'plami. 10 jildlik. 6 jild. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot – matbaa ijodiy uyi, 2011- 805 b.
7. Bahouddin Naqshband. Avrod (to'ldirilgan ikkinchi nashr). Maqola, izoh va sharhlar muallifi, tarjimon G.N Navro'zova. T.: "Sano standart" nashriyoti, 2019. 112 b.
8. Bahouddin Naqshband. Ruboiylar. Buxoro: "Durdona" nashriyoti, 2023 – 84 b.
9. Bahouddin Naqshband. (Manbalar tahlili). To'plab nashrga tayyorlovchi, maqola, izoh va sharhlar muallifi. G. N. Navro'zova. T.: "Sano standart" nashriyoti, 2019. 256 b.
10. Bahouddin Naqshband. Hikmatli so'zlar. Bahouddin Nakshband. Words of wisdom. Hikmatli so'zlarni to'plovchi va maqolalar muallifi. G. N. Navro'zova, Hikmatli so'zlarni ingliz tiliga tarjima etuvchi Z. Rasulov. "Sadriddin Salim Buxoriy". "Durdona" nashriyoti. 2020. 52 b.
11. Navro'zova G. Naqshbandiya tasavvufiy ta'limoti va barkamol inson tarbiyasi. – Toshkent: Fan, 2005. – 233 b.
12. Navro'zova G. N Naqshbandiya – kamolot yo'li. – Toshkent: Fan, 2007. – 189 b.
13. Navro'zova G. Bahouddin Naqshband. (Risola). T.: "ABU MATBUOT-KONSALT" nashriyoti, 2011. 24 b.
14. Navro'zova G.N. Xoja Bahouddin Naqshband hayoti va ma'naviy merosi. – T.: Fan, 2021. – 244 b.
15. Navruzova G.N. Bahauddin Naqshband – the seventh pir of Bukharai Sharif (Noble Bukhara). Islom tafakkuri (Maxsus son), 2020. 5-8-b.
16. Navro'zova G.N. SHoh Naqshband Alisher Navoiy tavsifida. Islom tafakkuri (Maxsus son), 2021. 3-9 bet.
17. Navro'zova G. Bahouddin Naqshbandning "Vuqufi zamoniy tamoyili". Falsaf va xuquq. Ijtimoiy – siyosiy, ma'naviy-ma'rifiy, falsafiy-huquqiy jurnal. 2022. №2 32-34-b.
18. Navro'zova G.N. Kamtarinlik ila kamolga yetgan valiy. //Ilm sarchashmalari. 2023. №8. 48-50-betlar.
19. Navro'zova G. SHukronalik – inson kamolotining asosi. //Imom Buxoriy saboqlari. 2023. №3. 121-123-betlar.
20. Navro'zova G.N. Naqshbandiya ta'limotida rizo tushunchasi. //Islom tafakkuri. 2022. 2-son. 39-46-betlar.
21. Risolaho piron va payravoni tariqati Naqshbandiya. Dushanbe: 2017. 456 b.
22. Salohiddin ibn Muborak al-Buxoriy.(1410) Anis at-tolibin va uddat as-solikin. Buxoro muzeyi 27772/11 qo'lyozma 168 v.
23. Faxriddin Ali Safiy. Rashahotu aynil-hayot («Obihayot tomchilari»): tarixiy-ma'rifiy asar / Tabdil qiluvchilar, nashrga tayyorlovchilar: M.Hasaniy, B.Umrzoq. Mas'ul muharrir: B.Umrzoq (O'zR FA Abu Rayhon Beruniy nomidagi SHarqshunoslik instituti). – T.: Abu Ali Ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti, 2004. – 536 b.
24. Ya'qub Charxiy. Risolai unsiya. (Do'stona suhbat). Tarjimon va sharhlar muallifi. S. Rahmonov. Samarqand: "Samarqand davlat chet tillar universiteti" nashriyoti, 2022. 78 b.